

ברכות פרק ראשון ג.

רש"י

ג ושמר. והמתין. כמו
לא יאמר אדם לחזירו
שמר לי צדק עבודת
כוכבים פלונית (סנהדרין דף
ג:). וצדק קמא פרק
המוזל (דף ט:). שמרה

הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב
הקדוש ברוך הוא ושוֹאֵג פְּאָרִי, וְאוֹמֵר:
אוי (שהחרבתי) [לבנים שבְּעוֹנוֹתֵיהֶם]
הַחֲרַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וְשִׁרְפְתִי אֶת הַיְכָלִי
וְהַגְלִיתִי אֶת פְּנֵי לְבִין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים.

הרהור הלז שזיוס הוא
מלום שנמשך ראשון
שעדיין האדם טרוד
מהרהורי לזו שזיוס
כמפורש כ"ו צהדיא פרק
הרואה ודו"ק: ואומר אוי
כו'. דכתיב ציה שאג ישאג
על נהו הידד וגו' והוא
מלשון הוי כמו שפרש"י שם
וקאמר שואג כארי ללשון
שאגה נמצא כמה פעמים
צקרא לגבי ארי ורצי יוסי
דקאמר לקמן שמעתי צת

ג * תְּנִיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסִי: פְּעַם אַחַת הָיִיתִי מְהַלֵּךְ בְּדֶרֶךְ וְנִכְנַסְתִּי
לְחֶרֶב אַחַת מִחֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַיִם לְהִתְפַּלֵּל, וּבָא אֵלַיְהוּ
זְכוּר לְטוֹב, וְשָׁמַר לִי עַל הַפֶּתַח (וְהַמְתִּין לִי) עַד שְׁפִימְתִי תְּפִלְתִּי.
לְאַחַר שְׁפִימְתִי תְּפִלְתִּי, אָמַר לִי: שְׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי, וְאַמְרָתִי לּוֹ: שְׁלוֹם

קול מנהמת כיונה ואומרת אוי כו' ולא שמע שואג צקול כארי היינו משום דלא היה משתמש רק צנת קול כדאמרי' פרק
צתרא דסוטה [ממ:] דמשמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלק רוה"ק והיו משתמשין צנת קול וק"ל:

הכותב

רבי יוסי באומרו ושמר לי על הפתח ופרש"י המתין להזהיר
לתלמיד שלא ישתבש לפרש לשון ושמר כפשוטו שהיה נצב
עליו לשמרו מן המזיקין ואמר כשסיימתי א"ל שלום לרמוז
שאליהו הזהיר את עצמו מלדבר עמו אפילו ברברי תורה עד
שיצא מן הסכנה. עוד תועלת שני מספור ענין אליהו כי אצל
גבורתו ענותנותו. ולכן הקדים לו שלום לרבי יוסי העומד
ביראה ופחד כתלמיד הנרתע לאחוריו מלפני רבו ולא היה בו
כח לתת לו שלום עדי שהקדים לו רבו ואז השיב לו כתלמיד

ג תְּנִיָא אָמַר ר' יוֹסִי פְּעַם אַחַת וכו'. לבי אומר לי כי יש
במאמר זה נגלה ונסתר. הנגלה כפי הפשט ממש
ענין תפלה נכנס להתפלל בחורבה אחת ואע"פ שרבים מעמי
הארץ תמימי דרך הנכנסים לשם לא ישמעו אפילו קול הברה
באשר היה ר' יוסי גדול בתורה וירא חטא נגלה אליו אליהו
ז"ל והזהירו שירחיק עצמו מן הסכנה ולא יכנס לחורבה ואל
יסמוך על הגם ולזה הקפיד אליהו ז"ל על עצמו שלא רצה
ליכנס לשם כדי שיהא נאה דורש ונאה מקיים ואל זה כיון

חידושי גאונים

לא שרפו אבל נשאר בהמ"ק של מעלה חרב ושמש.
אחר כי אין הקב"ה בא בתוכו מעת כי נשרף הבהמ"ק
של מטה. ע"ז אומר אוי לי שחרבתי את ביתי. הוא
בהמ"ק של מעלה כי הוא באמת ביתו של הקב"ה לבדו
ית' הגם כי לא נשרף אבל נשאר חרב כי אין בעל הבית
בא בתוכו. ושרפתי את היכלי. הוא בהמ"ק של מטה
אשר הוא היכל ה' כמאמר הנביא היכל ה' המה (כ"י):

ב אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי כו'.
כפל הענין במלות שונות. אבל ידוע (תנחומא
ויקהל ס"ו ז) כי בהמ"ק של מטה מכון כנגד בהמ"ק של
מעלה. והקב"ה נשבע שלא יבא בשל מעלה עד שיכנס
מתחלה לבית המקדש של מטה. והנה הגם כי יד זרים
לא שלטו רק בבהמ"ק של מטה ערו עד היסוד. אבל
בבהמ"ק של מעלה לא פעלו בני עולה כלום. והגם כי

ועומדת על פתח חלנה. וכמו ואזני שמר את הדבר (נראה לו) שומר אמונים (ישעיה כו): תפלה קצרה. הבינונו [כן הסכימו בתוס']:

ברכות פרק ראשון ג.

ז
עליך רבי ומורי. אמר לי: מפני מה נכנסת לחרבה זו? אמרתי לו: להתפלל. אמר לי: (מפני מה לא התפללת) [היה לך להתפלל] בדרך. אמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקוני עוברי דרכים. אמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. אפאותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחרבה. ולמדתי שמתפללין בדרך. ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה.

הכותב

לעיר ומהרה יגיע למחוז חפצו ולזה השיב לו שהוא ירא מעוברי דרכים שזה דרך משל על רבוי המעיקים המתחדשים תמיד בהיותנו גולים בין העובדי כוכבים מצד גיורתם הקשות נגד עם ה' אלה גם לבקשת צרכי הגוף ההכרחיים. וכל זה יתבטל בזמן הגאולה ע"ד אמרם (שבת ל): עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר (תהלים עב) יהי פסת בר בארץ וגו' ואין זה כפשוטו ממש רק לומר כי בימים ההם יושבי א"י ישיגו לחם לאכול ובגד ללבוש בלי יגיעה ועמל ומלאה הארץ דעה את ה' ואלהיה השיב היה לך להתפלל תפלה קצרה לרמוז שהאמת שכפי צרות הגלות אין מקום להתפלל תפלה ארוכה ר"ל רבת הכמות אלא קצרת הכמות ורבת האיכות ע"ד מה שפירשו רש"י והתוספות כאן שתפלה קצרה היא הבינונו אשר היא כוללת כל י"ט ברכות ולא שתהא קצרה ממש כמו צרכי עמך מרובין ודעתן קצרה וכאשר ראה רבי יוסי שאליהו רמו לו ענינים גדולים בא למנותם אחד לאחד למצוא חשבון ואמר למדתי ממנו ג' דברים ומלבד שבא להודיענו ע"ד הפשט שהם ג' מינים חלוקים זה מזה ולא שנחשוב שמאמר אליהו היה לך להתפלל בדרך היינו הוא להנצל מכניסתו לחורבה וכן בתפלה קצרה לבטל זה הפירוש מנאן ואמר למדתי ממנו ג' דברים. וגם ע"ד הנסתר בא לרמוז שלמד ממנו ג' דינים מחודשים בענין התבודדותו האחד שאין נכנסין לחורבה רמו שלא יכניס אדם מחשבתו לשאול מעם לאריכת ימי המשיח גם שלא להיות ממחשבי קצין רק אם

לרב שלום עליך רבי ומורי. ואח"ז הזהירו בעניני תפלות ולמדו ג' דברים וזאת האזהרה בדברי תורה היתה סבה שזכה לשמוע בת קול מדרגה קטנה ממדרגת רוח הקודש. אמנם בפירוש מה ששמע בחורבה וכו' אחשוב שיש ענין נסתר כתוב בדרך חידה והוא כי בראות רבי יוסי שכבר עברו ימים רבים אחר החורבן ועדיין משיח לא בא נתן לבו ומחשבתו להתפלל על הענין כאשר עשה דניאל שאמר למלאות לחרבות ירושלים וגו' ואתנה את פני לבקש תפלה וגו' (דניאל ט) והאמת שדורו של רבי יוסי היה אחר דורו של רבי עקיבא שנצטער על איחור ביאת משיח ומעה בימי מספר וחשב שבן כוזיבא היה משיח ועל יסוד זה נבנה מאמר זה לר' יוסי שפעם אחת נכנס להתפלל לחורבה לדרוש את ה' על חרבות ירושלים ומרוב דבקות נפשו בזאת המחשבה באה אליו השגה כדמות נבואה קטנה על ידי אליהו הקיים כגוף ונפש וא"ל בני מפני מה נכנסת לחורבה כלומר מפני מה אתה מצטער בזאת המחשבה ח"ו כי אולי אפשר שתהיה כקורא תגר כנגד מדותיו יתברך וגם דקדוק לשון מפני מה המורה לשון תימה ולא אמר למה נכנסת והוא השיבו שאין כונת מחשבתי זאת רק להתפלל לפניו יתברך ימהר יחשיבה בנין חרבות ירושלים ואלהיה השיב לו מפני מה לא התפללת בדרך אפשר שרמו לו כי עדיין לא הגיע העת ההיא ודי לו שיתפלל בדרך שראוי ומחויב אצלו להתפלל על קיום והעמדת ישראל בכל ימי אורך הגלות הדומה לדרך ואל יהשוב את עצמו כאילו הוא קרוב

עיון יעקב

דלא הקדים לו רבי יוסי שלום עיין בהכותב מה שתירץ. עוד יש לומר ע"ד דאמרינן ריש מגילה (ג.) אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בלילה חיישינן שמא שד הוא וא"כ הוא הדין בחורבה דשכיחי מזיקין לכן המתין עד שהקדים לו שלום שהוא שמו של הקב"ה וגמירי דלא מפקי שם שמים לבטלה ואח"כ השיב לו שלום: מפני מה נכנסת לחורבה זו. שהוא מקום מיוחד מקום המקודש שמקובל התפלה שם:

במקום סכנה ולזה באותה שעה שראיתי שיותר טוב אמר לו היה לך להתפלל תפלה קצרה וזהו טוב מליכנס במקום סכנה ולזה באותה שעה שראיתי שיותר טוב להתפלל תפלה קצרה ולא תפלה ארוכה בחורבה למדתי שאין נכנסין לחורבה כלל אפי' לדבר מצוה:

הרי"ף

ג מפני מה נכנסת וכו'. ואע"פ שהמתין לו עד שסיים תפלתו מ"מ רמו לו שאע"פ שהיה עוסק בתפלה ושומר מצוה לא ידע דבר רע מ"מ לא היה לו ליכנס לחורבה שהוא מקום סכנה וז"ש מפני מה נכנסת ולא חששת לסכנה והשיבו רבי יוסי להתפלל וזכות התפלה תעמוד לי להצילני מסכנה א"ל היה לך להתפלל בדרך כלומר תינח אם לא היה לך אופן אחר להתפלל אבל כיון שהיה לך להתפלל בדרך ולא היית מבטל תפלתך היה לך לחוש שלא להכנס במקום סכנה ועוד אמר לו היה לך להתפלל תפלה קצרה וזהו טוב מליכנס במקום סכנה ולזה באותה שעה שראיתי שיותר טוב להתפלל תפלה קצרה ולא תפלה ארוכה בחורבה למדתי שאין נכנסין לחורבה כלל אפי' לדבר מצוה:

ברכות פרק ראשון ג.

רש"י

ג שמקלסין כו. מפרש"י דר"ל שהיו מקלסין אותו צניחו כך זומן שהיה ציחו קיים ומה לו לאב כו. שגלו מעל שלחן כו. דהיינו שגלו ממקדש ששם היו זוכין משלחן חזיהם כשהיה קיים וזומן שצ"ה קיים קראו להקב"ה מלך אצל זומן שגלו קראו אב ולא מלך כזיכול שאינו מלך שאין הכסף שלם אז כמ"ש התוספות שזה פירוש אמר יהא שמייה רבא כו' ודו"ק:

ואמר לי: בני, מה קול שמעתי בחרבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת-קול שמנהמת פיונה ואומרת: אוי (שהחרבתי) [לבנים] שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתי את בני לבין העובדי פוכבים. אמר לי: בני, חייך, וחי ר'אשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך. ולא (עוד) [זו בלבד], אלא (בכל זמן) [בשעה] שישאל נכנסין לבתי-פגסיות ולבתי-מדרשות ועונין: "אמן" יהא שמייה (רבא מברך) [הגדול מברך] הוא (פביכול) מנענע ראשו ואמר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. ומה לו לאב שהגלה את בני לבין העובדי פוכבים. ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם.

ע"כ. וכן מנאמי כתוב בשם רב סעדיה גאון ז"ל: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. אשרי כל זמן שהיה קילוס זה בחוק בית המקדש. זה לשון רש"י:

בת קול. [לא דיבר רש"י בפירושו כלל במקום זה אצל במס' סוטה פ' ואלו נאמרים סימן כ"ט [דף ג.]] על מאמר אין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי כתב דבר חידוש בפירושו בת קול מקום הראוי להצינו הוא באומה סוגיא לכן לא כתבתי פה. ומנאמי בתוספות בסנהדרין פ' ראשון [דף יא.] לשון זה. בת קול יש אומרים שלא היו שומעין קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר, פעמים שאלה מכה בכה ושומע קול אחר היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין לכך היו קורין אותו בת קול

הכותב

חידושי גאונים

יתמהמה חכה לו ויתפלל לפניו ית' על קיום העמדתנו בגלות הארוך ולזה תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה ברכת ראה נא בענינו וחותרם בה גואל ישראל. ואין הכוונה בו אל גאולה ממש אלא על הצלתנו מצרות הגלות כי בן פירשו המפרשים במסכת מגילה סימן ע"ד עיין שם. והוה הדבר הב' שלמד מאלהו. והג' שזאת התפלה תהיה קצרה ולא קצרה ממש אלא קצרה וארוכה כמו שפירשתי: ואמר שמעתי בת קול שמנהמת פיונה וכו'. אליהו הוסיף להודיע לו שהקב"ה מנענע בראשו וכו' ורחמנא ליציל מלחשוב ענינים אלו כפשטן

ג ועונין יהא שמייה הגדול כו. וגם מה שאומרים העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמי לפי שתפלה נאה כו' שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי כו'. עכ"ל התוספות. לתרץ דברי התוס' נ"ל על פי מה ששמעתי קצת שלכך אמרו חז"ל (שבת קיט:) בכל כחו. מפני שתרגום של ירושלמי פ' ואתחנן (דברים ו) בענין בני יעקב שאמרו שמע ישראל הנזכר בפסחים מבואר שם שענו יהא שמייה רבא מברך שזה תרגום של ברוך שם כבוד מלכותו. והטעם שאין אנחנו אומרים

ברכות פרק ראשון ג. ג.

מ

תָּנּוּ רַבָּנָן: מִפְּנֵי שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵין נִכְנָסִין לְחַרְבָּה: מִפְּנֵי חֶשֶׁד, וּמִפְּנֵי [ה]מִפְּלֵת, וּמִפְּנֵי מִזִּיקִין.

מפני החשד. שלא יאמרו זונה מוכנת לו שם: ומפני [המפולת]. שחומת הסורסה רעועה ומסוכן הוא פן תפול החומה עליו:

ד * א תָּנּוּ רַבָּנָן: אַרְבַּע מִשְׁמְרוֹת הָיוּ הַלֵּילָה, דְּבָרֵי רַבִּי. רַבִּי נֵתָן אוֹמֵר: שְׁלֹשׁ. מֵאֵי טַעְמָא דְּרַבִּי נֵתָן? דְּכַתִּיב (שופטים ו)

ד קדמו עיני אשמורות. אלמא חנות לילה שהיה דוד עומד שתי משמרות יש נהם:

"וַיָּבֵא אֶדְעוֹן וּמֵאָה אִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאֲשֻׁמְרוֹת הַתֵּיכוּנָה". תָּנָא: אֵין "תֵּיכוּנָה" אֶלָּא שְׁיִישׁ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. וְרַבִּי, מֵאֵי "תֵּיכוּנָה"? אַחַת מִן הַתֵּיכוּנָה שֶׁבַּתֵּיכוּנוֹת. וְרַבִּי נֵתָן, מִי פְתִיב "תֵּיכוּנָה שֶׁבַּתֵּיכוּנוֹת"? "תֵּיכוּנָה" פְּתִיב! מֵאֵי טַעְמָא דְּרַבִּי? אָמַר רַבִּי

זְרִיקָא אָמַר רַבִּי אָמִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי: פְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (תהלים קיט) "חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפָּטֵי צְדָקָךְ", וְכַתוּב אֶחָד אוֹמֵר (תהלים קיט) "קָדְמוּ עֵינַי אֲשֻׁמְרוֹת", הָא פִּיצַד?

הכותב

לא יתכן כפי מה שאמר מנענע בראשו ועוד שאמר אוי לבנים שגלו מה לו לאב בדרך קינה וכפי הפירוש הנזכר שירה מיבעי ליה וזה תיקן רש"י [בלשונו הקצר. ובכלל כוונת המאמר] להודיענו שהקב"ה מתעורר כשישראל אומרים איש"ר ויש לפניו יתברך כדמות צער על שאותו הקלוס אינו בבית מקדשו. [וימשך מזה שחפצו וחשקו ית' להשיב את בניו לקדמותם ושיקלוסוהו בבית מקדשו]. ואע"פ שסגנון תפלה זו יורה שלא נתקן רק אחר חורבן הבית באמרם ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה אין קושיא מזו לפרש"י כאשר נעין אל כוונה נכונה יותר כוללת בעניית איש"ר והוא גודל תשוקתנו שכל העמים יכירו וידעו כי הוא ארון הכל ויתברכו בו גוים וכו' ויהללו וכן יורה תחלתו יתגדל ויתקדש בעלמא דברא כרעותיה לקבוע בלבנו אמונת חידוש העולם ולכבודו בראו וזאת היתה כוונה כוללת בקדיש גם בזמן שבית המקדש היה קיים [וכאן צדק פירש"י באמרו כל זמן שהיה קלוס זה בביהמ"ק]. ועוד כי (בו כמה) [בו כוונה] פרטיות על צמיחת הגאולה וביאת משיח וכל אחת משתי כוונות האלה נקראת קדושת שמו יתברך [ועוד אכתוב במסכת שבת פ' כל כתבי (קיט): על מאמר כל העונה איש"ר בכל כחו וכו'] וכבר אמרתי שאין למעות כלשון מנענע בראשו ואוי שחרבתי וכו'. ובלשון המאמר יש מקום לדקדק זה כי לא אמר אוי לי שחרבתי אלא אוי שחרבתי וכן בסוף המאמר כשאמר אוי להם לבנים לא אמר אוי לו לאב אלא מה לו לאב לרמוז שכפי מעלתו יתברך אין להוכיח בו הפעולות כאלה ומה שהוכיח הוא על דרך השילוח כלשון בני אדם]:

ממש שהקב"ה אומר אוי וכו' וגם מנענע בראשו וכו' כי פעולות כאלה הם לבני אדם והוא יתעלה נבדל מכל זה עילוי רב. אמנם דברים הללו נאמרו ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם לרמוז [בלשון חידה] כי רע בעיני ה' גלות ישראל וחורבן ביתו כי טבע שלמותו יתעלה יחייב היות רצונו הקדוש שעם ה' אלה יהיו שלמים וכן רבים [ולא רעים וחטאים והם ברוע בחירתם סרו מן הדרך]. וטבע יושרו יתעלה יחייב שיהיו נענשים על חטאתם ולזה נחרב הבית וגלו מארצם. והיום הזה [בכל עת] שנכנסים לביהמ"ג וביהמ"ד לדרוש את ה' מורים על רוב תשוקתם שיתגדל שמו של הקב"ה ויתקיים [מאמר הנביא ע"ה] כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וכו' [צפניה ג] על כן הקב"ה מצטער על גלותו ומנענע בראשו כדרך לשון בני אדם ואומר אוי שחרבתי ביתי [וג"כ אומר] מה לו לאב שהגלה [את בניו]. והכוונה בזה להודיענו כי היטב חרה לו על כי [ברוע בחירתם] הם עצמם גמלו להם רעה [ועל רוב עונם] שהגלם לבין העובדי כוכבים עם היות אביהם וכל זמן שהם מטיבים מעלליהם בהיותם בגלות ומתכנסין בביהמ"ג ואומרים אמן יהא שמויה רבה הקב"ה אומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך. ובדברי רש"י יש דקדוק ערב אמיתי באומרו אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בית המקדש. פירוש לפירושו שיעור המאמר מאושר היה המלך כשהיו מקלסין אותו כן בבית מקדשו ואל יטעה התלמיד [לפרש] לומר שלשון בביתו נאמר על בתי כנסיות ומדרשות [שהם מקומו של הקב"ה וא"כ מאשר עצמו גם עתה על מה שמקלסין אותו כך בביתו] וזה

ח. תניא א"ר יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, ובא אלי זכור לטוב והמתין לי על הפתח עד שסיימתי כו', אמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, אמר לי הי' לך להתפלל בדרך, א"ל מתיירא הייתי שמא יפסיקוני כו', באותה שעה למדתי ממנו ג' דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה וכו', א"ל בני מה קול שמעת בחורבה זו, א"ל שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי שהחרבתי את ביתי כו'. אמר לי חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום ג"פ אומרת כך, ול"ע אלא בזמן

שישראל נכנסים לב"כ ולבמ"ד ואומרים יהא שמי רבא מברך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, ומה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם. ראיתי בעה"י לכאר ענין אגדה זו, מה תועלת היוצאת מכל הסיפור הזה. ואם רק מפני החידוש הכללי שבצרת ישראל כביכול לו צר, דבר זה נודע למדי, ומבואר ג"כ בפסוקים מפורשים וא"צ אריכות. אבל בא הענין, לע"ד, לכאר תוכן ביאור צער שלמעלה, מה שלא ניתן

להבין ע"פ פשוטו. ונקח לנו למשל ענין צער האמור בענין גופני, כדי שנוכל להקיש ממנו על הדברים העליונים, הנה כל דבר שמהלך כדרכו וטבעו הוא מתמיד בהנהגתו ואין בו צער, והצער לא יתכן כ"א במה שהוא מקרה יוצא חוץ לטבע, כמו הבריאות הוא המצב הטבעי של החי, והחולי הוא חוץ לטבע. וכל דבר שהוא חוץ לטבע ודאי לא יתמיד, כי כך היא המדה שכל דבר חוזר לטבעו. וע"פ אלה הדברים נבין ענין צער של מעלה בצרתן של ישראל. כי הנה אנו רואים טבע ההנהגה הכללית באומות הולך ומתחלף, פעם יעלה עם א' אל מרום המעלה, ופעם ירד ואחר ירים ראשו, באו הנביאים וחזו"ל¹ ביארו דבריהם להודיע לנו, שלא נטעה ח"ו לומר שירידת ישראל הוא דבר מסתעף ח"ו מסדר ההנהגה הטבעית, שכך היא דרכה ומנהגה להיות בה חליפות ותמורות לעם ועם, ולא לעם אחד לעולם חוסן. ועל דבר שסדר ההנהגה כך הוטבע, אין שייך לומר ח"ו צער למעלה, כי אדרבה השי"ת שמח בהנהגתו הטובה והשלמה. אבל ענין ירידת ישראל הוא דבר מקרי שלא כטבע ההנהגה, כי מראש הכין השי"ת סדרו של עולם, שיהיו ישראל גוי עליון לכל גויי הארץ², ועל אופן זה דוקא ישתכלל הדר העולם ויבאו הבריות לתכלית שלמותם, שהוא המהלך הטבעי שחקק להם העליון ית"ש בחכמתו העליונה. ונמצא שירידת ישראל היא כמו חסרון בהנהגה הכוללת, שבאה מצד כח הבחירה וסדרי ענינים אחרים שחייבו ירידתם לשעה. והוא כמו חולי שולט בגוף ההנהגה, וכל חולי סופו להתרפא, ע"כ ישראל בטוחים מאד על החזרת מעלתם, כי ההנהגה תחזור לאיתן טבעה ככלות ימי חליה. והוא שאמר הכתוב³ "בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך". כי חסד עולם הוא החסד הכללי הגדול, שבשבילו מנהיג השי"ת זו המציאות, שחקק בה חוקים טובים המביאים את הברואים לתכלית השלמות והטובה, ובזה החסד רחם הקב"ה את ישראל כי שם מעלתם חק בשלמות הכללית, וההסתרה שהסתיר פניו ית' מישראל הוא רק מקרה שא"א קיומו, וז"ש "בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך", כי בערך ההנהגה הכוללת, יקרא "רגע" כל דבר שאינו חק בהנהגה, א"כ סופו להתבטל, מה שא"כ ההנהגה הטובה של הקב"ה הקבועה, ששם אותה לעד לעולם חק ולא יעבור.

והנה החסרון שבעולם מצד שפלותן של ישראל ניכר בכמה דרכים. הא' מצד רוממות אנשי המעלה שבישראל, שאין ערוך לקדושת מדותיהם ועומק חכמתם, וכשישראל במעלה הם יכולים להיטיב הרבה לטובת שלמות העולם. כענין שאמר גבריאל⁴, אם יהיו כל חכמי אוה"ע בכף מאזנים ודניאל איש חמורות

בכף שני' לא נמצא מכריע את כולם? וכשאנשי מעלה קדושי עליון כאלה נתונים בשפל, וקול שלמותם אינו נשמע בעולם, רעה רבה היא אל הבריות כולן ונגד חק השלמות שישד השי"ת בבריותיו. והב', מצד עבודת הקרבנות, שמזה נמשך שלמות גדולה בעולם ושפע רב, ורצונו ית' להיטיב לבריותיו, וכ"ז שחסר הדבר המשלים אין ההנהגה בשלמותה. הג', גם עבודת השי"ת ויריעתו שהם דברים שנעשים אפי' חוץ למקדש ואינם תלויים בו, מ"מ חק נתן השי"ת, שע"י קדושת המקדש כל העבודות פועלות את פעולת שלמותן באופן יותר נכבד באין ערוך. ע"כ נקרא בהמ"ק בית תפילה, שאפי' התפילה שהיא נוהגת בכ"מ, מתקבלת יותר במקום המקדש וע"י קדושתו. ומה נלמד לכל העבודות שאינן תלויות בו, שהשלמות היוצאת מהן ע"י קדושת המקדש, גדולה ונכבדה היא יותר מהשלמות היוצאת מהן בלעדו. אבל עוד דבר גדול יש בחסד עליון ית"ש, שהרי באמת ביהמ"ק שלמטה מכוון נגד בית המקדש שלמעלה, כמש"כ "לעולם זאת על ישראל"⁵ וכדחו"ל בשלהי מנחות⁶. א"כ צ"ל שלעולם פועלות כל העבודות את חק שלמותן כאילו ביהמ"ק בנוי, אלא כיון שבעוה"ז הוא חרב, א"א שיושפעו הטובות הנמשכות מזו השלמות לעוה"ז, ונשארות רק למעלה, וכשיבא זמן תשועת ישראל, וישתכלל העולם בביהמ"ק, ויהי ראוי לקבל שלמות עליון, אז יופיע השי"ת בהדר גאון כל השלמות הנעשה מכח כל המצות והעבודות כולן, בערך שהן פועלות אם הי' ביהמ"ק על מכונו. והנה אע"פ שבדברים העליונים השלמות מתוספת, מ"מ אין זה גמר התכלית, כ"א שיושפעו כל אלה למטה, למקום הגורמים זו השלמות. ונמצא שגם מצד הדברים העליונים עצמם, המיוחדים מצד מעלתם לו יתעלה ביותר, ג"כ א"ז התכלית העיקרית. אבל מצד מצבן של ישראל הרי הדבר רע ומר מאד, שכל אלה הגדולות מוכנות להם, והם נתונים בחרפה ושפלות בעוה"ר.

וכל אלה הענינים נתבארו לר' יוסי במראה הזה. והוא שכשעמד להתפלל, וכחק שלמות קדושתו עלה למעלה גדולה הראויה לו כפי ערך החסידים הראשונים בתפילתם, שמע בת-קול, והשיג עי"ז כמה גדול חסרון השלמות בהנהגה ע"י הגלות, שזו השלמות שהשיג, אינה בערך מה שראוי לו ע"י קדושת המקדש כשהוא בנוי וקדושת ישראל כשהם במקומם, גם א"א לו לפעול בשלמותו בעולם. ואמר לו אלי, שלא בשעה זו בלבד אומרת כך, פי' אין העדר השלמות מורגש רק ע"י אנשי מעלה כמוך וערכך בשעה הרוממה הזאת, כ"א בכל יום ג"פ שהוא כומני התפילה שנתקנו נגד קרבנות, ניכר מאד

העדר השלמות שבא לעולם ע"י חסרון הקרבנות והעבודה ממש. ולא עוד, לאו דוקא חסרון הקרבנות שהם תלויים בעצם בביהמ"ק, אפי' בכל שעה שישראל נכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ואומרים יה"ש רבא מברך, שעבודות וקילוסים כאלה אינם תלויים בביהמ"ק, מ"מ מחמת חסרון השלמות של בהמ"ק אינם פועלים כלל את פעולתם כענין שראוי לפעול ע"י קדושת המקדש. אבל כ"ז הוא רק שאינו נשפע למטה בהנהגת עוה"ז, מפני שירדה הנהגת עוה"ז עד שאינה ראויה לקדושה עליונה ושלמות גדולה כזו, אבל בהנהגה נעלמת השלמות מתרבה. וזה סוד שהקב"ה מנענע בראשו כביכול, שהנהגה הנראית לנו הוא הגוף, והעליונה ממנה הנסתרת היא הראש מקום המחשבה, שהוא גנוז וסתום מאתנו. ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כן. שבחסרו ית' הוא מעלה העבודות כאלו היו נעשות בביהמ"ק, אלא שא"א שירדו למטה, ונשאר כל אלה למעלה עד זמן הישועה שהקב"ה עתיד לאמר "פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל, קוצותי רסיסי לילה"², רסיסי השלמות הבאה למעלה, ונשאר שם מכח הגלות שא"א לרדת למטה. ואמר נגד השלמות העליונה, שעכ"ז א"ז גמר תכליתה, כיון שאין הבנים נהנים עדיין ממנו, מה לו לאב שהגלה את בניו כו', אך נגד הבנים עצמם שהם נתונים בצרה גדולה, ובאצורם צפונות טובות רמות וגדולות כאלה, או להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם שהוא מלא כל טוב. וכיון שכ"ז הוא נגד חק ההנהגה א"כ ודאי יעבור החולי ויסור הצער, והשולחן המוכן לבנים הם ינחלוהו ויתענגו מטובו.

בן יהודע

שם מעם אחת הייתי מהלך בדרך. יש להקשות למה האריך לומר הייתי מהלך בדרך, ודי לומר, פעם אחת נכנסתי לחורבה, ונראה לי בס"ד, על פי מה שכתב הרב ייטב לב בביאור תפלת כהן גדול ואל יכנסו תפלת עוברי דרכים לענין הגשם, שיש שתי בחינות, הא' נקרא עוברי דרכים, שכל מטרת לבו רק לבוא להגיע למחוז חפצו, ובדרך הוא רץ עדי יגיע למקומו, והב' נקרא הולכי דרכים, והיינו שיודיע שבכל מקום אשר תדרוך כף רגלו, הנה ה' מכין מצעדי, למען יתקן שם איזה ניצוץ קדוש השייך לנשמתו, וזה עיקר מהלכו, רק ששם לו השם יתברך סיבה למחוז חפצו, למען יסע דרך הילוכו בכל המקומות, עדי יגיע שמה, ולזה אמר, [תהלים ל"ז כ"ג] מה' מצעדי גבר כוננו, אך האדם, ודרכו יחפץ, לצורך חפצו. ועל הבחינה הזאת שנקראים הולכי דרכים, לא התפלל כהן גדול, ולכן רבי חנינא בן דוסא, שהיה מבחינה זו, שהם הולכי דרכים, פסק הגשם בעבורו, ולזה אמר [תהלים קי"ט א'] אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה'. עד כאן עיין שם.

נמצא מדת הצדיקים, אפילו כשיוצאים לדרך בשביל עסק גשמי, הם מאמינים כי עסק זה היה סיבה מאת ה', כדי שילכו בדרך זה, וילקטו משם ניצוצי קדושה, ולכן אלו נקראים הולכי דרכים, אבל אותם שאין להם אמונה זו, הם נקראים עוברי דרכים, ולכן רבי יוסי, מאחר שהי' מסוג הולכי דרכים, נמצאת הליכתו בדרך חשובה לדבר מצוה, ועל כן לא חש לניזוקין המזדמנין להיות מן החורבה, הן מצד מזיקין, הן מצד מפולת, וזה שאמר פעם אחת הייתי מהלך בדרך, מהלך דייקא, כלומר לא הייתי מסוג עוברי דרכים, אלא מסוג מהלכי, שהייתי מאמין שהליכתי באותו הדרך, בשביל בירור ניצוצי קדושה, שנמצא אני עוסק במצוה, ולכן נכנסתי לחורבה אחת ולא חששתי מן הניזוקין שלה, דשלוחי מצוה אינם ניזוקין.

ובזה ניחא לתרץ עוד דקדוק אחד, מה שאמר אחר כך מתיירא אני שמא יפסקוני עוברי דרכים, ולא אמר הולכי דרכים, כאשר נקט על עצמו תחלה, הייתי מהלך בדרך, ולא אמר הייתי

עובר בדרך, ובוזה ניחא, כי אמר, אין אני מתיירא מן אותם שהם כסוג מהלכי דרכים, כי אלו הם צדיקים ותמימים, וכיון שרואין אותי עומד ומתפלל, לא יפסקוני, כי אלו אין מקפידים על איזה עכבה שיהיה להם בדרך, שצריכים להמתין לי, כי אלו מאמינים כי מה' מצעדי גבר כוננו, והכל נעשה בהשגחה פרטית מאת ה', אך מתיירא אני מן אותם שהם עוברי דרכים, שהם המונים, ואין חוששים על אשר יפסקוני, גם אלו הם מממהרים בהילוכם כדי להגיע למחוז חפצם יפה שעה אחת קודם, ולכן יפסקוני כדי למהר במהלכם.